

Görürce ve Tutarca Kelimeleri Üzerine

Some Notes on Words Görürce and Tutarca

Gamzegül Kılıç¹

ÖZET

Bu çalışmada *görürce* ve *tutarca* kelimelerinin yapı ve anlamları üzerinde durulmuştur. Tarafımca hazırlanan “Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi Dil İncelemesi-Metin-Sözlük (Vr.71a-140a)” adlı yüksek lisans tezinde söz konusu kelimelerin organ adı karşılığında kullanılması dikkat çekmiştir. *Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi* aslı Farsça olan mensur hikâye türünde yiğitlik ve macera konulu bir eserdir. 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman’ın isteği üzerine Celalzâde Salih Çelebi tarafından Türkçeye tercümesi yapılmıştır. Bu çalışmaya konu olan kelimeler eserin Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Pertevniyal bölümündeki 3. cildinde geçmektedir. Metnin transkripsiyonunda yukarıda bahsi geçen iki Türkçe kelime ile karşılaşılması üzerine bu makale kapsamında dönem sözlükleri ile çeşitli metinler taranmıştır. Araştırma neticesinde Türkiye Türkçesinin 14-21. yüzyılları arası tarihsel sürecinde *görürce* ve *tutarca* kelimelerinin organ adı yerine kullanılmadığı görülmüştür. Makalede ortak bir biçimbirimle (-ArcA/-(I)rcA) türetilmiş olan *görürce* ve *tutarca* kelimelerinin yapısı, benzer işlevli biçimbirimler (-DikCA, -IncA/-sIncA, -mAcA, -IlcA) de dikkate alınarak ele alınmış ve bu ekle türetilen kelimeler tespit edilerek ekin işlev ve anlamları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görürce, Tutarca, Organ Adları, Birleşik Ek, -ArcA/-(I)rcA eki, Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi

ABSTRACT

This article examines the grammatical structure and meaning of the words *görürce* and *tutarca*. The use of these words was notably mentioned as organ names in my master’s thesis titled “Fîrûz-i Cihângîr Story Language Analysis-Text-Dictionary (Folios 71r-140r).” This prose story of Fîrûz-i Cihângîr is an original Persian work on bravery and adventure. It was translated into Turkish in by Celalzâde Salih Çelebi upon the behest of Suleiman the Magnificent. The words examined in this article, occur in the 3rd volume of the work which is found in the Pertevniyal Section of the Süleymaniye Manuscript Library. Upon encountering the two Turkish words mentioned above in the transcription of the text, various texts with the term dictionaries were scanned within the scope of this article. As a result of the research, these words appear to have occurred in Turkish between the 14th -21st centuries in Turkey, but they were not used for organ names. This article discusses the structure of the words *görürce* and *tutarca* that are formed with a common morpheme (-ArcA/-(I)rcA), by taking into account morphemes with similar functions (-DikCA, -IncA/-sIncA, -mAcA, -IlcA). The article has identified words derived from this suffix and has attempted to evaluate its functions and meanings.

Keywords: *Görürce*, *tutarca*, organ names, combined suffix, ArcA, -(I)rcA, *Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi*

¹Araştırma Görevlisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: G.K. 0000-0002-5989-3857

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Gamzegül Kılıç,
Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: gamzegulcitak@gmail.com

Başvuru/Submitted: 31.08.2022

Kabul/Accepted: 21.11.2022

Atıf/Citation:

Kılıç, G. (2022). Görürce ve tutarca kelimeleri üzerine. *TUDED*, 62(2), 423-434.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1169288>

EXTENDED ABSTRACT

The story of Fîrûz is the Turkish translation of the 45 volume work of Muhammed Tahîrî-i Bîgamî, known as “Fîrûzşâh-nâme” or “Dârâb-nâme” in Persian literature. In the sources, it is mentioned with various names such as Fîrûz-nâme, Tercüme-i Fîrûz-nâme, Kıssa-i Fîrûz Şâh, Menâkıb-i Fîrûz Şâh, Hikâye-i Fîrûz Şâh, Hikâye-i Fîrûzşâh, Kıssa-i Bahmen Şâh bin Fîrûz Şâh. It was translated into Turkish in eight volumes by Celalzâde Salih Çelebi (b. 910/1504-1505 d. 973/1565) upon the behest of Suleiman the Magnificent. Many copies under various names can be found in libraries in Turkey and abroad. In the current article, I study the third volume of the manuscript titled *Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi* [Story of Firuz-i Cihangir] in the Suleymaniye Library’s Pertevniyal Collection no. 862. This volume consists of 354 folios in prose with some verse sections. The volume concerns the heroism and adventures of the Iranian ruler Melik Darab’s son, Firuz Shah, and his warrior wrestlers. The characters face a moral and physical test, and this volume of the story has two main groups: the God of Zarathustra and the fire-worshipper. The heroes of these two groups fight in a large square. In the fights, one hero from each of the two groups face off to one another, and the fight between the two heroes ends with the death or injury of one or the other. The victorious hero starts a new fight with another brave man from the opposite group. The work generally uses a simple, understandable language. While the work has an extensive vocabulary, it was enriched by using the features of spoken language, and the characters are often the ones narrating the story. Sometimes the work is seen to use exaggerated forms of language such as reduplications when telling the story, and the fight scenes are additionally narrated using vivid descriptions.

This article concerns the words *görürce* and *tutarca* as seen in the text titled *Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi*, which was likely written in 16th century. My master’s thesis titled “Firuz-i Cihângîr Story Language Analysis-Text-Dictionary (Folios 71r-140r)” described the use of the words *görürce* and *tutarca* as denoting organ names, with *görürce* being seen to mean “the organ that enables sight; the eye” and *tutarca* meaning “the organs that enable movement, such as the hands, feet, and legs.” (Kılıç, 2022, s. 158) Thereupon, within the scope of the article, Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü and various texts were scanned, and it was determined that these words in Western Turkish were not used instead of organ names.

As a result of the research, these words appear to have occurred in Turkish during the 14th-21st centuries in Turkey, but they weren’t used for organ names. This article discusses the structure of the words *görürce* and *tutarca* as derived from a common suffix (-ArcA/-(I)rcA). The study has identified words derived from this suffix and attempted to evaluate the functions and meanings of the suffix. The words derived from the suffix -ArcA/-(I)rcA are seen to have been used as nouns or adjectives, with sample sentences used for the words being present in the sources. 29 example words have been identified for the use of this suffix as a noun and six example words for its use as an adjective. The following variations were observed in the use of the nouns classified according to their meanings: disease, animal, plant, tool, object, drug,

organ, geography, and essence. Among these categories, 10 examples were used for disease names, four for abstract names, four for animal names, two for geographical names, two for object names, and one example each for a drug, a plant, and an action name.

GİRİŞ

Fîrûz kıssası, Muhammed Tâhirî-i Bîgamî'nin kırk beş ciltten oluşan eserinin Türkçeye tercümesidir. Fars edebiyatında “Fîrûzşâh-nâme” veya “Dârâb-nâme” adlarıyla bilinmektedir. Türkçeye tercümesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın isteği üzerine Celâlîzâde Salih Çelebi (d. 910/1504-1505 ö. 973/1565) tarafından sekiz cilt halinde 16. yüzyılda yapılmıştır. Yurtiçi ve yurtdışında muhtelif kütüphanelerde çeşitli adlarla birçok nüshası bulunmaktadır. Kaynaklarda *Fîrûz-nâme*, *Tercüme-i Fîrûz-nâme*, *Kıssa-i Fîrûz Şâh*, *Menâkıb-ı Fîrûz Şâh*, *Hikâye-i Fîrûz Şâh*, *Hikâye-i Fîrûzşâh*, *Kıssa-i Behmen Şâh b. Fîrûz Şâh* gibi çeşitli adlarla zikredilmektedir. Bu isimlere ek olarak tarafımca bir bölümü yüksek lisans tezi olarak çalışılan *Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi* adlı yazma, Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal Koleksiyonu 862 numarada yer almaktadır. Eserin 3. cildir ve 354 varaktan oluşmaktadır. Mensur hikâye türündedir fakat yer yer manzum bölümleri bulunmaktadır. Bu cilt, İran hükümdarı Melik Dârâb'ın oğlu Fîrûz Şâh ve Fîrûz Şâh'ın savaşçı pehlivanlarının yiğitlik gösterme ve maceralarını konu almaktadır. Kahramanlar ahlaki ve fiziki olarak bir sınav vermektedirler. Hikâyenin bu cildinde iki temel grup bulunmaktadır: yezdanperestler ve ateşperestler. Bu iki grubun yiğitleri genişçe bir meydana çıkararak dövüşürler. Dövüşlerde iki gruptan birer yiğit karşı karşıya gelir, birinin ölümü veya yaralanması ile iki yiğit arasındaki mücadele son bulur. Galip gelen yiğit karşı gruptan başka bir yiğit ile yeni bir mücadeleye başlar. Hikâyede galibiyeti getiren unsur yalnızca güç değildir; bu noktada hile, adam kaçırma ve casusluk da önem arz etmektedir. Metin sade ve anlaşılır bir dile sahiptir. Hacimli bir kelime hazinesi vardır. Anlatım konuşma dili özelliği kullanılarak zenginleştirilmiştir. Anlatıcı, hikâyeyi sık sık kahramanların ağzından aktarmıştır. Zaman zaman mübalağalı bir anlatım biçimi görülmüş, mübalağalı anlatımlarda sık sık ikileme kullanımına rastlanmıştır. Dövüş sahneleri canlı tasvirlerle anlatılmış, bu yolla anlatıma canlılık kazandırılmıştır. (Kılıç, 2022, s. 7-9)

Organ Adları: Görürce ve Tutarca

Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi adlı metinde tespit edilen *görürce* ve *tutarca* kelimeleri organ adı olarak kullanılmaktadır: Görürce “görmeyi sağlayan organ, göz”, tutarca ise “el, ayak ve bacak gibi hareket etmeyi sağlayan organlar”. Bu kelimeler, fiilden geçici sıfatlar türeten -Ar, -(I)r sıfat-fiil eki ve +cA eşitlik ekinin kaynaşarak fiil köklerinin üzerine eklenmesiyle türetilmiştir. -ArcA/-(I)rcA eki bir birleşik ek durumundadır.

-Ar, (I)r sıfat-fiil eki fiillerden isim soylu kelimeler türetebilir. 1. “Her zaman bulunan özellik, nitelik” manası katar: *benzer*, *döner*, *çıkır*, *gelir*, *gider*, *tutar*, *yarar vb.* 2. Kişi adı yapar: *Sezer*, *Güler*, *Yeter*, *Yener*, *Yaşar vb.* 3. Araç-gereç anlamı katar: *keser*, *ısıtılçer*, *uçaksavar*, *bilgisayar vb.* 4. Fiilin bildirdiği işi yapan anlamı katar: *göçer*, *yazar*, *çizer*, *okur vb.* (Zülfikar, 1991, s. 135)

+CA eki eşitlik, benzerlik ve görelilik işlevlerini yitirip yapım eki fonksiyonu kazanabilmekte ve kalıplaşma yoluyla çeşitli adlar, sıfatlar ve zarflar türetebilmektedir: akça “para” <agı+ça, bilekçe “bileklik”, damlaca “içine su damlayan kaya oyuğu”, boğmaca, böylece, iyice, olanca “bütün, hep”, delice “buğday tarlalarında biten tohumu zehirli yaban bitkisi”, ılıca “kaplıca”,

kızılca “kızıla çalan bir çeşit buğday, ”sivilce, önce, alaca, karaca, sıraca, gerekçe, tümce, vb. (Korkmaz, 2017, s. 123)

Ek, kimi zaman isim-fiil ve sıfat-fiillerle kimi zaman da yapım ekleriyle bir araya gelerek yeni kelimeler yapabilmektedir:

-DİK+CA

-DİK sıfat-fiil eki ile +CA ekinin kaynaşmasından ortaya çıkan bir birleşik ektir. -DİKCA eki bazı zarflar meydana getirmiştir: *gittikçe* “yavaş yavaş, zamanla” (gittikçe art-, gittikçe şişmanla-), oldukça “epeyce” vb. (Banguoğlu, 2015, s. 160)

-I+n+cA / -sI+n+cA

-I iyelik ve +CA ekinin kaynaşmasından ortaya çıkan bir birleşik ektir: *aklınca* “sandığına göre, düşünüşüne göre, umduğuna göre, aklı sıra”, *ardınca* “hemen arkasından, hemen ardından, arkası sıra, ardı sıra, peşinden, peşi sıra, takiben”, *yeterince* “gerektiği kadar, gereğince, istenildiği kadar, yeter sayıda, kararında” *çoklarınca* “birçok kimse tarafından”, *şartınca* “gereği gibi”, *uyarınca* “gereğince”, *gönlünce* “dileğine uygun olarak”, *ömrünce* “ömrü boyunca, yaşadığı süre içinde”. (Doğan, 2015, s. 23)

-mA+CA: -mA fiilden isim yapma eki ile +CA ekinin kaynaşmasından ortaya çıkan bir birleşik ektir. Bu ek bir işin yapılış tarzını ve şartını ortaya koyan adlar türetmektedir: *aldatmaca* “aldatma suretiyle oynanan oyun”, *bilmece* “bilme şartına bağlı oynanan oyun”, *bulmaca*, *darılmaca*, *kandırmaca*, *koşmaca*, *kovalamacaca*, *köşe kapmaca vb.* (Korkmaz, 2017, s. 160)

Ek, hastalık adı, kuş adı ve gereç adı vb. gibi adlar da yapabilmektedir: *atmaca*, *boğmaca*, *çekmece*, *yakmaca yemece vb.* (Korkmaz, 2017, s. 160)

-mACA, eki ağızlarda da çokça kullanılmıştır: *aramaca* “bilmece”, *atmaca* “koyunlarda bir çeşit bulaşıcı hastalık”, *basmaca* “kapı mandalı”, *boğmaca* “kol böreği”, *bükmece* “belden aşağıda olan felç hastalığı”, *büzmece* “yeni doğmuş çocukların topuklarında çıkan bir çeşit yara”, *çekmece* “dokumacılıkta kullanılan ve ip çekmeye yarayan bir aygıt”, *demece* “atasözü”, *dikmece* “iki kulplu süt tavası”, dönmece “ağaçtan yapılmış pulluk; pişmanlık” vb. (Yıldırım, 2011, s. 52-54)

-II+CA: -II isimden isim yapma eki ile +CA ekinin kaynaşmasından ortaya çıkan bir birleşik ektir: *kaplıca* “suyu sıcak olan yerden kaynayan hamam, ılıca” (kapalıca). -II ekiyle kurulmuş birçok yer adı bulunmaktadır. Bu adların +CA ile uzatılmış şekilleri de vardır: *Balıca*, *Çamlıca*, *Kanlıca*, *Kumluca*, *Küplüce*, *Sütlüce*, *Taşlıca*, *Tuzluca*, *Yenice* (Banguoğlu, 2015, s. 159)

Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı üzere +CA eki, isim-fiil ve sıfat-fiillerle hatta kimi zaman yapım ekleriyle kaynaşarak yeni adlar yapabilen bir ektir.

-ArcA <-Ar+cA / -(I)rcA< -(I)r+cA Eki

Bu çalışmaya konu olan *görürce* ve *tutarca* kelimelerinin yapısında yer alan ek, fiilden geçici sıfatlar türeten -r, -Ar, (I)r sıfat-fiil eki ve +CA eşitlik ekinin kaynaşmasıyla oluşmuş, fiilden isim yapma özelliği kazanmış bir birleşik ektir.

Ekin ses düzeni incelendiğinde kelimelerde kalınlık-incelik uyumu tamdır. Fakat düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı örnekler görülmüştür: *sağılurca* (TaS, V, 3230) ve *seğirdürce* (TaS, V, 3366).

-ArcA/-(I)rcA ekiyle türetilen kelimeler işlevlerine göre fiillerden çeşitli ad ve sıfatlar yapar.

1. Sıfat olarak kullanılışı

-ArcA/-(I)rcA ekinin sıfat yaptığı kelimeler isimlere göre daha azdır. Tespit edilen sıfat sayısı altıdır: *ağlarca*, *akarca su* (*akar su*), *emerce*, *sağılurca*, *seğirdürce*, *sürtünürce*.

Burada genellikle fiilin ifade ettiği anlam ile sıfat arasında bir uyuma görülmektedir: *ağlarca* “Vara yoğa ağlayan, sulu gözlü” (DS, I, 101), *emerce* “Memeden kesilmemiş, meme emecek yaşta olan” (TaS, III, 1463), *sağılurca* “Sağılır durumda, sütü, süt veren” (TaS, V, 3230), *seğirdürce* “Koşma çağına girmiş, koşar oynar” (TaS, V, 3366), *sürtünürce* “Sürünerek yürüyen, sürünerek yürüme çağında” (TaS, V, 3634). Bunların yanı sıra sıfat olarak kullanılan fakat fiilin ifade ettiği anlam ile bir benzerlik kuramadığımız bir kelime bulunmaktadır: *akarca su* “beşuş, güler yüzlü” (TaS, I, 68).

Ol kilisenin önünde her ne yeri bir miktar kazarlarsa tatlı su çıkar, hem akarca su da vardır. (TaS, I, 68)

Bir avrat Beryed'e giderdi, bir emerce oğlancığı vardı. (TaS, III, 1463)

Süt emerce oğlak. (TaS, III, 1463)

Boyacı kimse ve memeden yarılmalu olmuş emerce oğlan. (TaS, III, 1463)

Elinde emerce oğlanı olan avrat. (TaS, III, 1463)

Emerce oğlanın dört ön dişi. (TaS, III, 1463)

Pirezen ile duhterin sağılurca bir gavları var idi. (TaS, V, 3230)

Anun iki seğirdürce oğlancukları var idi. (TaS, V, 3366)

Ol hatunun bir sürtünürce oğlancığı var idi, oğlan sürtünü sürtünü karanına vardı. (TaS, V, 3634)

2. Ad olarak kullanılışı

-ArcA/-(I)rcA ekinin tespit edilen ad yaptığı örnekler şöyledir: *aharca*, *ağlarca*, *akarca*, *akarcacık*, *batarca*, *dönerce*, *düşerce*, *iterce*, *gaynarca*, *görürce*, *kakırca*, *kaynarca*, *kokarca*,

öğrence, sokarca, tutarca, yakarca, yanarca, yenirce, yiyirce göcen, yumurca, donurca, göğürce, segürce.

Donurca, göğürce ve segürce kelimelerinin etimolojileri noktasında kesinlik elde edememekle birlikte bunların da tespit edilen birçok örnekte olduğu gibi -ArcA/-(I)rcA biçimbirimiyle oluştuğu düşüncesindeyiz.

Bu kelimeler anlamlarına göre aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir:

• Hastalık adı

Yapılan araştırmada ekin, en çok hastalık adı yaptığı saptanmıştır. Tarafımızca ulaşılabilen, ekin adını oluşturduğu hastalık adları şöyledir: *aharca* “Daima akan yara.”, *akarca* “Kemik veremi; bulaşıcı beyin hastalığı (hayvanlarda); daima akan çıban, sıraca, fistül; deri veremi, cüzam; belsoğukluğu” (DS, I, 125), *akaracık* “Küçük sivilce” (Koç, 2010, 85), *batarca* “Ağrı, sancı” (DS, VI, 4450), *donurca* “Tetanos hastalığı” (DS, II, 1562), *göğürce* “Boğmaca öksürüğü” (DS, III, 2133), *kokarca* “Deride pis kokulu çıbanlar oluşturan bir çeşit hastalık” (DS, VI, 4565), *tutarca* “Karın ağrısı” (DS, V, 4001), *yenirce* “Kemik ve diş dokusunun harap olması durumu; frengi; gittikçe genişleyen yara.” (TaS, VI, 2574) (DS, VI, 4249) (TS, 2011, 2574) ve *yakarca* “Tatarcık; zona da denilen deride oluşan, ağrılı, kaşıntılı kabarcıklar” (DS, VI, 4129), (TS, 2011, 2506).

“Yüzüne ve bedenine balmumu ve boyalarla Halep çıbanı, dolama, şirpençe, siğil, temriye, yenirce, itdirseği, isilik, hıyarcık, arpacık, incitmebeni, ceriha, bıcılğan ve akarcalar yapıp dilenmeye çıktığı ilk gün, Bağdat'ta bir günde verilen sadakaların onda dokuzunu topladı.” (Anar, 2014, 96).

“[Doğum travması] bütün organlar yerlerinde midir ya da onlarda çıkmış ya da kırılmış var mıdır; başta dövme gibi yani ezilme ve berelenme gibi bir nesne var mıdır; bir şiş, kabarıklık, yumru ve kötü renkli leke var mıdır; dudakta yenirce yara var mıdır ve diğer bunlara benzer bir şey var mıdır diye de dikkat ve özen ile araştırmak gereklidir.” (Acıduman, 2009, s. 45)

“Giderin üzerindeki buluttan ayrılan bir yakarca, az ötedeki çocuğa doğru yaklaşıyor. Varlığını, gelişini duyan, gören olmuyor. İşte bu, küçük çocuğun küçük bedeninde büyük bir iç savaşın başlangıç anı...” (Özbilgin, 2014, s. 11)

• Hayvan adı

Hayvan adı yapma fonksiyonu ile dört örnekte karşılaşılmıştır. Bu örneklerin ikisi bugün *kokarca* olarak adlandırdığımız hayvan için kullanılmıştır: *kokarca* (DS, VI, 4565), (TS, 2011, 1457), *yiyirce göcen* (TaS, VI, 4624). Saptanan diğer hayvan adı örnekleri: *akarca* (DS, I, 139) ve *kakırca* (TS, 2011, 1271). *Akarca* bir kuş türüdür. Kuşun uçarken oluşturduğu hareket akmak fiiline benzetilerek bu ad verilmiş olabilir. *Kakırca* ise fındık faresi olarak bilinen bir tür faredir.

Salyangozlar gibi kakırcalar da (sincaba benzer bir tür fare, glis glis) çiftlikte yetiştirilirdi. (Deighton, 1999, s. 63)

Yiyrice göcen didikleri küçük kediyeye benzer, çirkin kokulu bir canavardır. (TaS, VI, 4624)

• Coğrafi ad

Ekin bu fonksiyonu ile kullanılışı *akarca* ve *gaynarca / kaynarca* kelimelerinde görülür: *akarca* “Küçük akarsu, ırmak, dere, çay; çeşme, pınar, kaynak; kaplıca; su oluşu” (TS, 2011, 59), *gaynarca* “Göze, kaynak” (DS, III, 1948), *kaynarca* “Kaynak” (DS, IV, 2705). Ayrıca bu adların su ile ilgili birçok unsur için kullanıldığını da eklememiz gerekmektedir.

• Bitki adı

Bu kategoride iki ad ile karşılaşılmıştır. Bunlardan biri *yumurcadır*. Bitki, adını meyve yapısından almaktadır. Yan yana birbirine bitişik iki yuvarlak meyvesi bulunmaktadır. Diğer kardelen manasındaki *sokarcadır*. Bu bitki eczacılıkta ilaç yapımında kullanılan bir bitkidir. Ekin ilaç türevi karışımlarda kullanıldığı başka örnekler de bulunmaktadır. → **İçecek adı yapma**

• İçecek adı

Karışım şeklinde ve tedavi amaçlı hazırlanan “*gaynarca / kaynarca*” DS’de içecek adı olarak tespit edilmiştir: *kaynarca* “Hastalara kaynatılarak içirilen pekmez, yağ ve baharat karışımı.” (DS, IV, 2705), *gaynarca* “Dövülmüş baharat ve şeker suda kaynatılarak yapılan bir çeşit içecek.” (DS, III, 1948).

• Nesne adı

Ekin bir kelimedede “kibrit ve meşale” anlamlarında nesne adı yaptığı saptanmıştır: *yanarca* (DS, VI, 4162), (TS, 2011, 2518). Burada nesne adının fiilin işaret ettiği manayı yansıttığı görülmektedir.

Ekin bir kelimedede de pulluk (Toprak sürmede kullanılan tarım aracı) anlamında alet adı yaptığı saptanmıştır: *dönerce* (DS, IV, 1584).

• Soyut adlar

Bu kategoride genellikle fiilin işaret ettiği manayı yansıtan soyut adlar bulunmaktadır: *ağlarca* “Tenha yerlerde yaşadığına ve ağladığına inanılan görüntü, şeytan” (DS, I, 101), *düşerce* “pay, miras payı”, *iterce* “kuvvet, güç” (DS, VI, 2569). Soyut adlar içerisinde ele alabileceğimiz bir kelime daha bulunmaktadır: *yanarca* “yörüklerin alacaklı korkusu”. (DS, VI, 4162).

• Eylem adı

Burada eylem adı olmuş bir kelime bulunmaktadır: *öğrence* “İlk yapılan iş, deneme, temrin; Yeni öğrenilirken yapılan iş.” (TaS, V, 3059), (DS, V, 3319), (TS, 2011, 1839).

Öğrence ve elde öğrenmiş. (TaS, V, 3059)

El öğrencesi ve elde öğrenmiş hayvanlar; koyun ve gayri gibi. (TaS, V, 3059)

Ele öğrenmiş Canver, kuş ve koyun ve sair hayvanın mecmûuna itlak olunur ve öğrence Arapça dâcin derler. (TaS, V, 3059)

• Organ adı

Organ adı yapma fonksiyonu dört örnekte saptanmıştır. Örneklerin ikisi şimdiye değin yalnızca *Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi* adlı yazma eserde görülmüştür. Bunlar *görürce* “Göz” (Kılıç, 2022, 158) ve *tutarca* “El, ayak ve bacak gibi hareket etmeyi sağlayan organlar” (Kılıç, 2022, 158) kelimeleridir. İkisi de temel organlar için kullanılmıştır. Bu fonksiyon ile organ adı yapmada başka metinlerde iki örnekte karşılaşılmıştır: *yanarca*. “Gözbebeği” (DS, VI, 4162), *segürce* “Göz çukuru kemiği” (Çimen, 2019, 69).

*Görürce*lerin görmez edüp tutarcaların tutmaz eder. (Kılıç, 2022, 96)

tutarcaların tutmaz olur; bu çamura gark olursın. (Kılıç, 2022, 96)

ve şol *segürce* ki gözlerin çukuru kemükidür ana erişe üç kısım olur kaşun kenarına gider ve burunun üzerine iki büyük kemük zahir olur biri dahi çeşmün yukarı tarafının yakınında olan derzde *segürce*-i çeşmün üç kemük olur (Çimen, 2019, s. 167)

İncelememiz doğrultusunda ekin farklı anlamlarda birçok kelime yaptığı görülmüş, bu kelimeler gruplara ayrılarak tasnif edilmiştir. Buna göre tespit edilen kelimelerin anlamlarına ve toplam sayılarına göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Hastalık adı	<i>aharca, akarca, akarcacık, doñurca, batarca, göğürce, kokarca, tutarca, yenirce ve yakarca</i>	10
Soyut ad	<i>ağlarca, düşerçe, iterçe, yanarca</i>	4
Hayvan adı	<i>akarca, kokarca, kakırca, yiyirce göcen</i>	4
Coğrafi ad	<i>akarca, gaynarca / kaynarca</i>	2
Nesne adı	<i>dönerçe, yanarca</i>	2
İlaç adı	<i>gaynarca / kaynarca</i>	1
Bitki adı	<i>sokarca</i>	1
Eylem adı	<i>öğrence</i>	1
Organ adı	<i>görürce, tutarca, yanarca, segürce</i>	4

SONUÇ

Bu çalışmada Fîrûz-i Cihângîr Hikâyesi adlı yazma eserde tespit edilen *görürce* “göz” ve *tutarca* “el” kelimeleri incelenmiş, şu bulgular elde edilmiştir:

- Tarama ve Derleme Sözlüklerinde tanıklanmayan *görürce* ve *tutarca* kelimeleri -ArcA/(I)rcA birleşik ekinden türemiş iki sözcüktür. Bu iki kelimenin ortak biçimbirimi -Ar, -(I)r sıfat-fiil eki ve +CA ekinin kaynaşmasıyla oluşan -ArcA/(I)rcA’dır.
- Tarama ve Derleme Sözlüklerinde *görürce* ve *tutarca* kelimeleri ile aynı biçimbirimle türetilmiş 26 farklı isim daha bulunmaktadır. Adı geçen sözlüklere ek olarak bir kelime de Enmüzeci’t-tıb adlı eserde saptanmış olup sözcük sayısı toplam 27 olmuştur. Bu sözcüklerde -ArcA/(I)rcA ekinin hastalık, hayvan, bitki, alet, nesne, ilaç, eylem adı, coğrafi ad ve soyut adlar türettiği görülmektedir. Bunlara Derleme Sözlüğü’ndeki *yanarca* (III) “gözbebeği” ve Enmüzeci’t-tıb adlı eserdeki segürce örnekleri de dahil edilerek *görürce* “göz”, *tutarca* “el, ayak ve bacak gibi hareket etmeyi sağlayan organlar” kelimelerinde ekin organ ismi de yaptığı söylenebilir.

KISALTMALAR

TS	: Türkçe Sözlük
TaS	: Tarama Sözlüğü
DS	: Derleme Sözlüğü

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: Bu çalışmada kıymetli fikirleriyle beni yönlendiren hocam Prof. Dr. Hatice Tören’e teşekkür ederim.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgment: XXXXXXXX XXXXXX XXXXX X XXXXXXX

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Acıduman, A. (2009). Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi ve Mi’yârü’l-Etibbâ adlı eserinde çocuk hastalıkları. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 42-52.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: At the Clarendon Press.
- Çelebi, H. (2019). Derleme Sözlüğü’nde yapım eklerinin sıklık derecesi. 532. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Çimen, Y. (2019). Emir Çelebi, Enmüzeci't-Tıbb. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Deighton, H. (1999). *Eski Roma yaşantısında bir gün*. (H. K. Ersoy, Çev.) İstanbul: Homer Kitabevi.
- Derleme sözlüğü* (Cilt I-VI). (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Doğan, E. (2015). Türkiye Türkçesinde addan zarf türeten birleşik ekler üzerine. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 11-28.
- Kılıç, G. (2022). Fîrûz-i Cihângîr hikayesi dil incelemesi-metin-sözlük (Vr.71a-140a). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koç, A. (2010). Hastalık isimlerinde örtmece. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 77-94.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özbiğlin, A. (2014). Bir kara bulut: Şark çıbanı. *National Geographic*, 43-59.
- Tarama sözlüğü*. (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2016). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA).
- Türkçe sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, G. (2011). Türkçede benzerlik, eşitlik ifade eden isimden isim yapma ekleri. 52-54. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TARANAN ESERLER

- Anıl Çelik, Terceme-i Kâmilü's-Snâ'a (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin) (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Bursa, 2014.
- Ayfer Aytaç, Kitâbü'l-Felâhat Tercümesi Giriş – Metin – Dizin (Doktora Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Çanakkale, 2015.
- Elif Kaya, Enva-i Emraz: İnceleme-Metin-Dizin (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, 2009.
- Emel Gözülü Kaya, Muhyiddin Mehî'nin Müfid (Nazmü't Teshil) Adlı Eseri (İnceleme-Metin- Dizin) ve Bu Eserin XV. Yüzyıl Türk Tıp Dilinin Oluşmasındaki Yeri (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008.
- Güllü Özdemir, Hekim Beşir Çelebi Mecmû'atü'l-Fevâyid (Giriş-İnceleme-Çeviri Yazılı Metin-Dizin) (Doktora Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sivas, 2018.
- Gürkan Kanaatlı, Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in "Terceme-i Muhtasar-ı Müfid Fi 'İlmi't-Tıbb" Adlı Eseri (Vr. 4b-28b) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım) (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2018.
- Hamdi Üngör, Hayatîzâde Mustafa Feyzî'nin Risale-î Maraz-ı Efrenc Adlı Eseri Vr. (50b-102b) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım) (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, İstanbul, 2016.
- Hilal Başak Eroğlu, Tabîbnâme Adlı Tıp Eserindeki Bitkilerle Divan Şiirinde Geçen Bitkilerin Mukayesesi (Yüksek Lisans Tezi), Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırkkale, 2018.
- Merve Günan, Şeyhî Divânı'nda Tıbbî Unsurlar (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 2018.

- Musa Şengün, ‘Alî bin İshâk Müfredât-ı Mükellef Giriş, Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme, Metin, Sözlük (Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Bolu, 2017.
- Osman Özer, Tervihü’l-Ervah Giriş-İnceleme-Metin (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1995.
- Selim Öner, Balıkesirli Râsih Ahmed Bey-Bülgatü’l-Ahbâb (Metin-Dil İncelemesi-Sözlük) (Doktora Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Bursa, 2021.
- Şamil Çan, “Ümmü’l-Gazâ” ve “Fenn-i Humbara ve Sanâyi ‘-i Âteş-Bâzî” (İnceleme-Metin-Dizin) (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Bursa, 2016.
- Yıldız Çimen, Emir Çelebi, Enmüzeci’t-Tıbb (İnceleme-Metin 1b-173a) (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Antalya, 2019.
- Zafer Öner, Celalüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifa - İnceleme-Metin-Dizinler, (Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1981.